

Danmarks gamle Folkeviser 1853–1976

Af JØRGEN LORENZEN

DgF er ved vejs ende. Udgivelsen af melodierne (bd XI) og registrene (bd XII, jfr. s. 18) kroner fire generationers arbejde igennem 123 år. I den professionelle praksis, blandt forskere og udgivere, henviser de tre bogstaver til et begreb af uproblematisk en-tydighed og konstans. At man i en forskningsssammenhæng må lægge snart bind I fra forrige, snart bind X fra dette århundredes midte til grund, giver i sig selv ingen anledning til justeringer og forbehold. Den store udgaves enhedspræg aftvinger, som mange har erfaret, en beundring for den første udgivers vidsyn og de senere trofasthed, tiltagende, jo mere man fjerner sig fra det synspunkt, hvorunder DgF fremtræder som selvfølgelig institution, for på nært hold at iagttage den slyngede og komplicerede tilblivelseshistorie.

Om DgFs udgivelsesforhold har der ofte været skrevet; foruden DgF selv har dette tidsskrift været det naturlige forum, ikke mindst indirekte, i nekrologer og monografier: Carl S. Petersen: *Fra Folkevisestriden* (1905), Grüner-Nielsen 1953 og Iørn Piø 1971 om Svend Grundtvig, Marius Kristensen 1917 og Bengt Holbek 1972 om Axel Olrik, Erik Dal 1953 om Grüner-Nielsen. Dertil optrykket af Dals Plan for Udgavens Afslutning (1955). – Forordene til reprint'et af DgF 1966–67 indeholder mange udgivelseshistoriske oplysninger. Grüner-Nielsens vigtige kommentarer på omslaget af X,3 er genoptrykt i Dals forord til Første Halvbind af X (X,5). Og i *Nordisk Folkeviseforskning siden 1800* (1956) behandler Dal udgivelseshistorien i flere sammenhænge.

Dog synes nu lejligheden og stedet at berettige til en grundig besigtigelse af totaliteten i al dens sammensathed. Altså flg. oversigt, der kan jævnføres med en oversigt foran i melodibindet:

- 8.12.1843 Sverre Grundtvig og C. S. Ley i *Dansk Folkeblad*: Om Kæmpeviserne, til danske Mænd og Quinder.
- 29.12.1843 og 5.1.1844 Sverre Grundtvig i *Dansk Folkeblad*: Om en ny Udgave af Danmarks Kæmpeviser.
- feb. 1847 Svend Grundtvig: Plan til en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser.

- aug. 1847 Planen genoptrykt sammen med Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser.
- dec. 1847 Genoptryk af Prøve, udvidet med indlæg i folkevisestriden.
- 1851 Subskriptionsindbydelse.
- 1853 DgF I, 1 (DgF 1-16A)
- 1854 DgF I, 2 (DgF 16B-32 + tillæg)
- 1854 DgF II, 1 (33-71)
- 1856 DgF II, 2 (72-114 + tillæg til DgF I og II)
- 1858 DgF III, 1 (115-145)
- 1862-63 DgF III, 2 (145-182 + tillæg til DgF I, II, III)
- 1869 DgF IV, 1 (183-205G)
- 1870 DgF IV, 2 (205 noter-234F)
- 1872 DgF IV, 3 (234F-254)
- 1876 DgF IV, 4 (tillæg til 1-29)
- 1877-78 DgF V, 1-2 (255-285)
- 1883 DgF IV, 5 (tillæg til 29-56)
- 1889 DgF V, 3 (286-301)
- 1890 DgF V, 4 (302-315)
- 1895 DgF VI, 1 (316-340)
- 1896 DgF VI, 2 (340-362)
- 1898 DgF VI, 3 (362-386)
- 1899 DgF VII, 1 (387-400)
- 1900 DgF VII, 2 (401-425)
- 1902 DgF VII, 3 (425-443)
- 1904 DgF VII, 4 (443-466)
- 1905 DgF VIII, 1 (467-475)
- 1907 DgF VIII, 2 (475-480)
- 1912 DgF VIII, 3 (480-484)
- 1919 DgF VIII, 4 (484-489)
- 1920 DgF IX, 1 (490-521)
- 1923 DgF IX, 2 (522-539)
- 1933 DgF X, 1 (tillæg til 1-76)
- 1935 DgF XI, 1 (melodier til 1-50)
- 1938 DgF XI, 2 (melodier til 50-115)
- 1938 DgF X, 2 (tillæg til 76-112)
- 1943 DgF X, 3 (tillæg til 112-140)
- 1948 DgF X, 4 (tillæg til 140-158)
- 1958 DgF X, 5 (tillæg til 158-182)
- DgF XI, 3 (melodier til 115-229)
- 1960 DgF X, 6 (tillæg til 183-254)
- 1961 DgF X, 7 (tillæg til 255-304)
- 1963 DgF X, 8 (tillæg til 305-386)
- 1965 DgF X, 9 (tillæg til 387-539)
- 1966-67 reprint af DgF I-X
- 1976 DgF XI
- 1976 DgF XII
- } = Danske Ridderviser I
- } = Danske Ridderviser II
- } = Danske Ridderviser III
- } = Danske Ridderviser IV

Den annalistiske oversigt spejler forskydningerne under udgivelsesprocessen. Den har andre faser og skel end dem, der udgøres af opdelingen i bind efter indhold. – Tillægget til I,2 rummer endnu næsten intet af den folkelige 1800-talstradition; først 1856 begynder alvor optegnelserne af Grundtvigs meddelere at fylde i tillæggene, – sammen med Bugges omfattende kommentarer, der fortsætter i IV,4 og IV,5. IV,2 fra 1870 bringer de første optegnelser af E. Tang Kristensen fra 1868; i IV,4 og IV,5 vokser antallet støt: behandlingen af DgF 47, Elveskud, i IV,5, er, med optrykket af Grundtvigs Studie fra 1881 og mange nye optegnelser, tyngdepunktet i disse tillægshæfter. Grundtvigs udgivelse taber fart efter 1858: fra 1863 lægger ansættelsen ved Universitetet embedsforpligtelser på ham; efter 1872 kommer hertil arbejdet med udgivelsen af faderens efterladte skrifter. – Olriks udgivelse af V's sidste hæfter i 1890, hvormed den 1886 besluttede ophævelse af Selskabet for den danske Literaturs Fremme i praksis træder i kraft, afslutter første fase.

Da Olrik 1895 fortsætter udgivelsesarbejdet, har Universitets-Jubilæets danske Samfund overtaget det formelle ansvar og Carlsbergfondet sikret økonomisk støtte, fortsat indtil enden i fondets jubilæumsår. Hovedtitlen er nu Danmarks Ridderviser. Og, mere væsentligt, også i det indre har ændringer fundet sted. Indledningerne spændes i snævrere rammer, der dog lader sig udvide, hvor Olriks indgående metodiske analyser af overleveringen og historiske verifikationer kræver plads, som f. eks. ved 328, 331, 337, 338, 345, 354, 375, 376, 378, 415, 475. Mere betydningsfuld er stramningens følger for materialefremlæggelsen. Nærtstående varianter sammenskrives til én tekst, og Tang Kristensens optegnelser må nøjes med omtale; publikationen af dem henvises til et tillæg. Også Olriks udgivervirksomhed går efter godt ti års planmæssige udsendelser efterhånden i stå. Organisatorisk og andet redaktionelt arbejde lægger beslag på ham: Danske Studier 1904ff, Danmarks Folkeminder 1908ff, oprettelsen af Dansk Folkemindesamling 1904 og Stednavneudvalget 1907. Hustruens død 1911 og Moltke Moes to år senere lammede hans livskraft og svækkede hans arbejdsevne. Ved Olriks død i 1917 manglede af DgF VIII kun sidste hæfte.

H. Grüner-Nielsens meget omfattende, internationalt overskuende indledning til DgF 486 er forbindelsesleddet mellem værkets anden og tredje fase, skrevet allerede 1909 på opfordring af Olrik, hvis ændringsforslag er taget til følge. Efter udgivelsen af de resterende visetyper i

DgF IX beskæftiger Grüner-Nielsen sig med to af de tre opgaver, der endnu står tilbage, og som kræver hver sit bind. Tillægsbindet X skal føje Tang Kristensens vældige samlinger ind i udgaven og inkorporere den stadig voksende viselitteratur. Midt i arbejdet med de historiske arbejder må Grüner-Nielsen afvente Karl-Ivar Hildemans disputats om de *Politiska Visor från Sveriges Senmedeltid*. Den kommer 1950, – for sent til, at Grüner-Nielsen kan nå at udnytte den. – Påbegyndelsen af melodiudgaven, bind XI, sammen med Erik Abrahamsen, er nok Grüner-Nielsens hovedindsats, hvis forberedelse går helt tilbage til det gamle samarbejde med Hjalmar Thuren om de færøske visemelodier og intensiveres gennem 1920erne.

DgFs fjerde og sidste udgivelsesfase indledes i 1954, da Erik Dal for Universitets-Jubilæets danske Samfund fremlægger sin Plan for udgavens afslutning. Under Dals kyndige og praktiske ledelse samler da på tyve år en forskergruppe de sidste mange tråde: Hildeman, Dal og Iørn Piø forestår tillægsbindet, Niels Schiørring, Thorkild Knudsen og Svend Nielsen melodibindet, og Dal, Rikard Hornby, Sven Hakon Rossel og Erik Sønderholm det afsluttende registerbind.

Mens viseforskningen er så modsætningsfyldt og konfliktrig som noget forskningsområde, jo delvis fordi emnet nødvendigt kalder hypoteser frem, er visernes videnskabelige udgivelse kun sjældent blevet anfægtet. Men et par gange er det sket, og da det ene angreb er ganske nyt, og det andet fornylig er genpubliceret, kunne der være grund til at berøre dem i denne sammenhæng. Anmelderen finder, mildt sagt, mere spekulation end erkendelse i følgende karakteristik:

» . . . Primus motor i foretagendet var Svend Grundtvig, søn af den gamle, og han lagde grundlaget for registreringen af viser til DgF med devisen: »at medtage og meddele alt, hvad der var og alt som det var«. Der er ingen der vil frakende Grundtvigs præmisser videnskabelighed; men på baggrund af den videnskabs-teoretiske diskussion, der har løbet de sidste år, er det vel oplagt at karakterisere Grundtvigs videnskabsform som positivistisk. Det vil sige som én bestemt videnskabsform, nemlig den, der var historisk sammenvokset med Grundtvigs tid. Det betyder, at Grundtvigs kulturelt videnskabelige indsats principielt er sammenlignelig med den tidligere overlevering; forskellen i kvantitativ effektivitet ufortalt. Som primus motor udøvede Grundtvig sit

miljøs interesser helt på linje med adelsdamerne før ham; hans selektionskriterier kan, uagtet de fremtræder i form af et videnskabeligt objektivitetskrav, ligestilles med adelsoverleveringens motiver . . .«

(Steffen Mossin: *Folkeviser*. Et led i en historisk rekonstruktion af en kulturarv. GMT, 1974).

Ordet »videnskabsform« synes at skulle dække begge led i Grundtvigs knappe program: den filologiske praksis (»alt som det er«) og udgavens selektion (»alt hvad der er«). Hvis Grundtvigs filologiske princip skal kaldes »positivistisk«, så er det ihvertfald en positivisme uden alternativ, – hvad skulle dét være? – og jo mere et udvalg angribes for snæverhed, des mere må det jo netop bygge på en forhåndstolkning af materialet, der strider mod positivismens interessefrie, objektive registrering. Det er vel så også udtryk for en positivistisk overfladebevidsthed at bestride en vurdering, der, udsprunget af moralsk mistænksomhed, ved at dømmе, ikke resultatet, men de hensigter, der påstås at have frembragt det (»udøvede . . . sit miljøes interesser«), kan sidestille Grundtvig med »adelsdamerne før ham«.

Fra de to indfaldsvinkler rettede Laurids Bødker i 1958 i et foredrag i Selskab for nordisk Filologi en ganske anderledes argumenteret kritik mod DgF. Manuskriptet er nu genoptrykt i det udvalg af Bødkers produktion, som Dansk Folkemindesamling udgav i anledning af hans 60-årsdag: *Talt og Skrevet* – første del af årsberetningen Unifol, 1975. Bødker dokumenterer og angriber, hvad han kalder »biksemads-metoden« i sammenskrivningen af afskrifter til én tekst. Dokumentationen af et frafald fra et absolut, videnskabeligt ideal er naturligvis ikke til at løbe fra. Men man kunne for det første indvende, at det hører til de sjældne undtagelser, at noterne ikke oplyser om de foretagne redaktionelle indgreb. Dernæst, at de formuleringsforskelle, som DgF ikke tager hensyn til, er af en sådan art, at de må skønnes fremkaldt af den vilkårlighed og tilfældighed, som også ligger i den levende overleverings natur. For i virkeligheden kan jo ingen udgivelse blive andet end et ufuldstændigt billede af selve den levende tradition. Var Sidsel Jensdatter blevet opsøgt endnu én gang, havde man kunnet optegne, vel ikke en fjerde signaturberettiget version af DgF 47, men antagelig en variant af en af de tre, som hun tidligere havde sunget, med de små ændringer, som skyldes, at den menneskelige hukommelse ikke er et mekanisk reproduktionsapparat. Dét di-

lemma må hæfte ved enhver form for traditionsoptegnelse, og økonomiske og praktiske hensyn bestemmer, hvor grænsen sættes.

For det andet kritiserer også Bødker, og repræsenterer hermed et almindeligt folkloristisk synspunkt, at DgF kun medtager en lille del af det visemateriale, som rettelig burde hedde »folkeviser«, – nemlig de viser, som folk synger. Det har man altid vidst. Det vidste de adelige samlere, og det vidste Tang Kristensen bedre end nogen, når han under ét karakteriserede DgF-stoffet som de »gamle, alvorlige viser«. Rigtigt er det naturligvis, at DgF er uanvendelig eller utilstrækkelig til repertoire-undersøgelser, det gælder både sådanne, som Bødker tænker på, af de mundtlige meddeleres forråd, hvori DgF-stoffet ofte indtager en beskeden plads ved siden af skæmt og efterklang, – og undersøgelser af håndskrifternes visebestand: man kunne analogt med Bødker kritisere DgF for ikke at være indrettet som den svenske udgave af *1500- og 1600-talens Visböcker*. Men hertil er vel blot at sige, at DgF-stoffet anskuet som litterær genre er af en homogen og konsistent natur. Den folkloristiske kritik af DgF angriber en tekstudgave, fordi den definerer sig selv ved teksterne. Bedre end at kritisere udgaven, fordi den ikke er, hvad den aldrig har sat sig for at være, har man, efter anm.s skøn, kunnet beklage, at den endnu ikke var, hvad den ville være, – at den som arbejdsredskab var ufærdig og uhåndterlig. Efter udgivelsen af bd X stod, for teksternes vedkommende, kun dette sidste klagepunkt tilbage. Nu foreligger registerbindet, – og det er et fremragende anvendeligt og inspirerende værktøj – også fordi Andelsbogtrykkeriet i Odense har formået at give det komplicerede manuskript en smuk og anskuelig typografisk form.

Også registerbindet har lange rødder bagud. Dispositionen går i det væsentlige helt tilbage til Grundtvigs Plan fra feb. 1847. Heri skitserer han 'det for hele Udgaven fælles videnskabelige Apparat':

»1) en nøjagtig Beskrivelse over de benyttede Kilder, navnlig de haandskrevne Visebøger, hvorved i Særdeleshed deres Alder og saa vidt muligt den Egn af Landet, hvor de ere opstaaede, samt deres Historie vilde være at anføre;

2) et Glossarium over alle de i Kæmpeviserne brugte, i det nuværende Skriftsprog ubrugelige – eller dog kun af enkelte Digtere paany optagne – Ord og Udtryk;

3) et Register over alle forekommende Omkvæd;

4) et Register over alle forekommende Navne paa Personer eller Steder;

5) et Sagregister, der naturligviis kun kunde omfatte et Udvalg af de forekommende Gjenstande, saa som Alt hvad der henhører til Folkeovertroen, eller som kunde være af kulturhistorisk Interesse;

6) et Register over Begyndelseslinierne i samtlige Aftryk;

7) en kort Udsigt over Kæmpevisens Natur og Historie«.

Nogle af disse registre blev tidligt sat i arbejde. Grüner-Nielsen registrerede begyndelseslinjer allerede i 1906 og siden omkvæd (ajourført 1954ff af Iørn Piø); Ellen Grüner-Nielsen grundlagde registrene over stednavne, religiøse navne og personnavne. De allerfleste håndskrifter blev allerede fremdraget og dateret af Svend Grundtvig i Prøven. Siden udarbejdede Grüner-Nielsen en beskrivelse af kilderne til *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630*. Hertil kommer, navnlig i årene omkring 1920, håndskriftmonografier af Grüner-Nielsen, Sofus Larsen, Erik Kroman, Marius Kristensen, senere af Agnes Agerschou.

I januar 1954 udbad udgiveren gennem godt 60 år, Universitets-Jubilæets danske Samfund, sig af Erik Dal en redegørelse for det resterende arbejde ved udgaven og en plan for værket afslutning. Med udeladelsen af de statistiske overslag er denne plan trykt i *Danske Studier* 1955, 63ff. For registerbindets vedkommende afviger den fra Grundtvigs oprindelige ved én tilføjelse og tre udeladelser. Tilføjelsen er et parallelregister til andre udgaver før og efter DgF; udeladelserne er glossariet, sagregistret og udsigten over kæmpevisens natur og historie. 1955-planen forsvarede udeladelsen af glossariet med en henvisning til den da planlagte ordbog over gammeldansk og ældre nydansk (som nu er blevet til to ordbøger med skellet ved 1515 og adelstraditionen henvist til den eftermiddelalderlige del, jfr. Kaj Boms respons til Det danske Sprog- og Litteraturselskab 1964, delvis trykt i *Danske Studier* 1973). Grundtvigs ønske om et sagregister er realiseret i Feilbergs jyske ordbog, i samleværket *Nordisk Kultur* og i *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*. Endelig distancerer 1954-planen sig fra udsigten over kæmpevisernes natur og historie: »Man må idag indskrænke sig til at sige, at et slags tilbageblik naturligvis må afrunde udgaven, men at en så bred og dyb løsning af opgaven, som Grundtvig tænkte sig, næppe er opnåelig og måske knap nok på sin plads i en kildeudgave«.

22 år efter foreligger så Planen realiseret, under Erik Dals ledelse udarbejdet af Sven H. Rossel, Rikard Hornby og Erik Sønderholm, – som 478 sider munter videnskab. Mangfoldige glimt af menneskelighed oplyser registrenes søjlehaller: der er blevet plads til Storm P., Carlyle og et brev til universitetsbibliotekar Birket-Smith fra patronen for Karen Brahes Bibliotek, grev Brahe-Bille, som med drøj humor profanerer den store udgaves ophavsmand, hvis brug af KBF har sat sine spor i håndskriftet: » . . . om det end atter har bekræftet sig for mig, at beenløse og tobenede Bogorme i Grunden ere lige gale. Begge søge at tilegne sig det meest Muelige af Indholdet uden at bekymre sig om Indholdet . . .«.

Sammenligner vi nu resultatet med planen fra 1954, ser vi, at dispositionen i det væsentlige er fulgt. Dog har man i parallelregistran-ten ikke medtaget de ræsonnerede musikparalleller (DSt 1955, 72) og heller ikke afrundet udgaven med noget »tilbageblik« (ssteds, 75). Den betænkelighed, som Dal i 1954 ytrer ved Grundtvigs forestil-linger herom, er vel sagtens forstærket, om ikke forvandlet til en ind-sigt i opgavens umulighed, i løbet af de 22 års fagsprængning. Hvor er det punkt, hvorfra man kan beskrive »Kæmpevisens Natur« med en autoritet, der respekteres af nye og gamle folklorister og af litte-raturstudiets eksistentialister, strukturalister og marxister?

Men planens rammer er meget anderledes udfyldt end opr. an-givet. Dal jugerer i 1954, at »De mere mekaniske registre vil fylde ca. 100 sider, parallelregistret med håndsrækningen til melodiernes sammenlignende studium opimod det dobbelte; dertil kommer kilde-fortegnelse. Sætter man bind XII til 340 sider, kommer de resterende dele af hele værket på 1440 sider« . . . I DgF XII fylder de »mere mekaniske registre« (titler, førstelinjer, omkvæd, navne) godtnok ca. 120 sider, parallelregistre derimod kun 1/10 af det opr. formulere-de, nemlig 20 sider – hvad der måske må vurderes som en typogra-fisk bedrift. Og kildefortegnelsen, der efter planen skulle kunne hol-des indenfor ca. 40 sider, optager op imod 170, nogenlunde ligelig fordelt imellem Sven H. Rossel, der registrerer tryk, traditionsoptegn-elser (meddelere, optegnere, indsendere) og bondevisebøger, og Erik Sønderholm, som beskriver adelsoverleveringen.

Sven H. Rossels registre over titler, førstelinjer og omkvæd kaldes under ét for »nøgler«, og enhver DgF-bruger vil være modtagelig for dét billedes suggestive anskuelighed. Det har simpel, praktisk be-

tydning, at vi med ét opslag skaffer os det totale overblik over alle de afkroge, der gemmer mere eller mindre af DgF 47, Elveskud:

Elveskud (47): II [10], vii, 106, 109–19, 120, 505 note, 507 note, 605 note, 663–66; III 810, 824–25, 875; IV 205, 835–74; VI 21, 379; VII 545; X 43–52, 212, 258, 528, 778, 861, 862.

Registerbindet bringer orden i det store hus. Men ved at ordne det, der *er*, åbner det for det, som endnu ikke er: ny forskning. I et instruktivt forord skitserer Dal en lang række muligheder: førstelinjeregistret giver »et umiddelbart indtryk af hvordan forskellige mere eller mindre formelagtige måder at begynde på fordeler sig i materialet«. Konkordanserne giver »anledning til overvejelser over skiftende smag og deraf betinget skiftende selektion«, personnavnregistrene til »studier over evt. sammenhæng mellem stemnings-, handlings- eller genre-definerede visegrupper og bestemte navne«. Registranterne over meddelere, optegnere og indsendere må kunne »støtte den nutidige folkloristiske interesse for meddelesers repertoire«; håndskriftbeskrivelsen åbner »blikket for ukendte forhold vedrørende visernes geografiske og sociale milieu og muliggør studier over den enkelte skrifters forhold til overleveringen og over de bidrag, som håndskrifterne måtte yde til dansk sproghistorie«.

Lad os anskueliggøre og diskutere brugbarheden stikprøvevis. Registeret over førstelinjerne giver os således mulighed for at fortætte »aktantmodellens« abstrakte luftighed. 29 opslag (der hver kan dække flere identiske forekomster) begynder med »Fru«, – 400 med »Herre« eller »Hr.«, 91 med »Liden« + pigenavn (hovedsagelig Kirsten), 48 med »Stolt(en)« + pigenavn. På visens scene indføres altså almindeligvis først den mandlige hovedperson (»subjektet«), men i mange tilfælde også det kvindelige »objekt«, mere sjældent »giveren« (Fru). – Vi konstaterer den uhyre udbredelse af den 4-linjede strofes »Det var . . .«-optakt, og dens typiske variant i folketraditionen: »Og det var yngste hr. Karl . . .«

Indlysende er, for konkordansernes vedkommende, forordets generelle karakteristik af registranterne som »meget mere end mekaniske«. Sammenstillingen af DgFs numre med ældre og nyere danske antologiers er naturligvis problemfri, men ved koordineringen af dansk og udenlandsk visestof glider den objektive konstatering umærkeligt ud

mod grænsen for det subjektive skøn. Sven H. Rossel sætter grænsen for sin praksis dér, hvor det indiskutable hører op: konkordanserne omfatter udelukkende direkte, entydige paralleller. Hvor således Knud Togeby hævder, at »Engelsk-skotske forbilleder har smaa 100 viser« (Politikens Verdens Litteratur Historie 2, 559), reducerer Rossel parallellerne til 46: mod Togeby anfører Rossel f. eks. ikke nogen forbindelse mellem DgF 58, Jomfru i hindeham, og Child 15, Leesome Brand, som da også kun har selve hinde-motivet fælles med den danske vise; ejheller mellem DgF 83, Hildebrand og Hilde og Child 7, Earl Brand, men nok mellem DgF 82, Ribold og Guldborg og Child 7. Dispositionen er naturligvis begrundet i, at DgF 83 må opfattes som et derivat af DgF 82; på den anden side opføres hele den nærtbeslægtede række DgF 270, 271, 272, 273 i sammenhæng med Child 15. Fremdeles noteres ingen forbindelse mellem DgF 438, Broder myrder søster, og Child 51, Lizie Wan; Olrik fremhæver ligheden mellem de to viser VII, 414, Child taler om deres »similar character«. (En trykfejl i denne forbindelse: korrespondancen Child 52 – DgF 218 må være fejl for 52 – 438). Rossel holder sig ubestrideligt til det sikre; man kunne måske have ønsket sig (men som alle ønsker i forbindelse med registerbindet er det en praktisk uopfyldelig appetit på mere end den tilbudte lillefinger) et mere liberalt skøn, der f. eks. havde anført de tvivlsomme, eller utvivlsomme, men kun delvise, paralleller i parentes.

Konkordanserne sammenstiller *udgaver* og er, som forordet nævner, umiddelbart egnede til smagshistoriske undersøgelser, men kun »en forløber for det andetsteds [: af Svenskt visarkiv] forberedte skandinaviske balladetypeindex«.

Rikard Hornby forestår registrene over personnavne (forudgrebet i *Danmarks gamle Personnavne*), religiøse navne og stednavne. I alle tilfælde samles her de afvigende stavemåder under én normalform, navnets oprindelse forklares, for stednavnenes vedkommende forsøges en identifikation. Ejheller her kan der registreres »rent mekanisk«. Undertiden må afgørelsen af, om der foreligger et navn, bero på tolkning. Hornby medtager således ikke de utvivlsomt forvanskede former »selver Jons Søn« (: Sylvan Jonssøn) og »Frue og Havfrue« (: fru Havfred) i DgF 297 Hb. Stednavnetolkningerne præges af forsigtighed; man noterer sig, at Reckes vestnordiske identifikationer underkendes (DgF 289: Tornedalsled; DgF 298: Vollerslev).

På basis af personnavneregistret kunne anm. især forestille sig un-

dersøgelser af forholdet mellem navnet og personens kvalifikationer, som de åbenlyst eller udsagt har betydning for vischandlingen (Liden, Lovmand(søn)). – I registret over de religiøse navne frapperer især alle helgennavnene, som tilsvarende kalder på undersøgelser af, hvorfor netop dén helgen nævnes i dén forbindelse (f. eks. »Sancti Iehann« (Johannes Døberen) som feberstiller i DgF 206). Emnet er ikke meget udforsket, jfr. at den seneste undersøgelse af Kristendommen i Folkeviserne (*Kritik* 28) ikke gør noget specielt ud af helgenerne. Hornby nøjes med at registrere; korte oplysninger om de enkelte helgeners virksomhedsområde havde selvfølgelig været meget ønskelige, men nok rammesprængende, og det er jo også oplysninger, der er lettilgængelige andetsteds.

Rigest på nye forskningsperspektiver er vel kilderegistrene, der optager over halvdelen af bindet.

I flyvebladsfortegnelsen viderefører Sven H. Rossel DgF-tillæggets bestræbelser på, med signatur, præcist at placere den enkelte flyvebladstekst i visens overlevering. Det ligger ligefor at eksploitere det materiale, der her er gjort overskueligt. Påfaldende er flyvebladstraditionens snævre visevalg, ialt er kun 82 af de 539 typer repræsenteret: heraf 9 kæmpeviser, 27 trylle- og legendeviser, 8 historiske og 38 riddervisere. De historiske viser er altså underrepræsenteret i en grad, der undrer så meget mere, som de jo dominerer stærkt hos Vedel, det ofte anvendte trykforlæg. Men af DgFs godt 60 egentlige tryllevisetyper er mere end en fjerdedel repræsenteret i flyvebladstraditionen.

Tilsvarende markant syner trylleviserne i meddelerrepertoirene. Hos Frands Poulsen og hans søskendebørn Ane Jensdatter, Ane Johanne Jensdatter, Poul Jensen og Jens Jensen Talund udgør tryllevisendeilen af det samlede DgF-repertoire mellem en fjerdedel og en femtedel (overfor DgFs niendedel). Det kunne muligt lette den dårlige samvittighed hos en og anden »borgerlig« forsker med ansvar for vore »viseantologiers og den nyere forsknings fordrejninger« over at have overset at »trylleviserne som er den nyere forsknings væsentligste/eneste? kilde(!) faktisk kun findes som marginalfænomen i DgF« (Steffen Mossin: op. cit., 13).

Det vigtigste af de forskningsperspektiver, som meddelerregistranten åbner, er efter anm. skøn knyttet til det overblik, den giver over traditionsudviklingen: den enkelte vises vandring gennem sogn og slægt. Det er betydningsfuldt, at registranten også oplyser meddelernes slægtsrelationer. Et nærliggende studieobjekt er således de ovenfor

nævnte, beslægtede gode meddelere, af hvis fællesrepertoire L. Bødker for mange år siden undersøgte en enkelt visetype (DgF 40): Skillingsviser og Folketradition, *Folkkultur* 4, Lund 1944; optrykt i *Talt og Skrevet*, 1975. – Men studiet af overleveringsprocessen ligger jo også Rossel selv på sinde, og det er måske ikke urimeligt at forestille sig, at han i flyveblads- og meddelerregistrerne har forskaffet sig et udgangspunkt for fornyet forskning på dette felt.

Erik Sønderholms beskrivelse af håndskrifterne går langt ud over de grænser, som Dal afstikker i sin Plan fra 1954: »Hvad de gamle adelsvisebøger angår, så må det naturlige udgangspunkt for den af Grundtvig forlangte beskrivelse være Grüner-Nielsens redegørelse i Danske Viser VII, og det er et spørgsmål, om der skal siges meget mere om hver enkelt håndskrift; registrerne over visebøgenes folkevisebestand vil jo også blive en ret omfattende ting«.

Redegørelsen for håndskrifterne er bredere anlagt end de andre registranter: fysisk beskrivelse af håndskriftet, datering, ejer- og skriverforhold, sammenhæng med andre håndskrifter, almindelig karakteristik af indholdet: forholdet mellem DgF-viser og andre visegrupper og fuldstændig registrering af DgF-stoffet i to registre: 1) i håndskriftets og 2) i DgFs rækkefølge, ofte også vurderinger af håndskriftets kildeværdi og særlige betydning for den ene eller den anden vise-gruppe, særpræg iøvrigt (f. eks. at Hjertebogens indhold svarer til dens form: med én undtagelse (DgF 141 B) er samtlige viser på tværs af alle rubriceringer i DgF og DV kærlighedsdigte).

Der spores overalt i Erik Sønderholms arbejde en utrættelig vilje til dokumentation og verifikation. Æren for det seneste resultat heraf der først har foreligget under sætningen, må han dog dele med dr. Tue Gad, som »efter en energisk eftersøgning« i KBs samling af pergamentbrudstykker fandt det af Sofus Larsen beskrevne, oprindelige, men siden forsvundne bind til Rentzells håndskrift. Fundet bekræfter Sofus Larsens oplysning om påskriften »I« og formodningen om, at Svaning I og II er Vedels »Tome II og III« og at det tabte håndskrift i Vedels besiddelse har været »Tome IV«.

Man må nok især fremhæve påvisningerne af håndskrifternes indbyrdes afhængighed: en viden, der naturligvis for en stor del ligger latent i DgFs samordning af afskrifter under samme opskrift, men som det hidtil har været vanskeligt at nyttiggøre. Nogle eksempler: Svaning I, nr. 25–32 er »efter alt at dømme« afskrifter fra Hjertebogen, som overhovedet er centralt placeret blandt de ældste kilder. Den

synes kendt af Vedel og af skriverne af Langebecks folio og kvart (også Langebecks folio indeholder afskrifter fra Hjertebogen); problematisk er forholdet mellem Hjertebogen og Jens Billes håndskrift. En vigtig forskningsopgave definerer Sønderholm netop under gennemgangen af Hjertebogen: »der mangler i virkeligheden en filologisk nøje gennemgang af sammenhængen inden for det allerældste lag i folkeviseoverleveringen« (345). – I redegørelsen for Dorothea Thotts folio indgår en registrant over de fem sammenhængende håndskrifter: foruden D. Thotts folio Reenberg's håndskrift, Thotts kvart, Thotts folio, Tegnér's håndskrift. – Ny er påvisningen af, at det manuskript, som skriveren af Anna Juels håndskrift henviser til, er Reenberg's håndskrift. Håndskriftbeskrivelserne refererer hovedpunkterne i Kromans, Grüner-Nielsen's, Marius Kristensen's og Agnes Agerschous monografier, – og kan undertiden korrigere dem: Sønderholm afviser således Kromans almindeligt accepterede formodning, at Hjertebogens hovedhånd skulle tilhøre Albert Muus; beviset står – og falder med den lille slutkrusedulle på navnet mues. – Med Ståhle og Lindegård Hjorth fremdateres Linköping-håndskriftet fra ca. 1450 til ca. 1500.

Sønderholms redegørelse slutter med en oversigt over håndskrifternes kronologi og de enkelte visers ældste forekomst i den samlede overlevering (ikke kun, som overskriften angiver, i håndskrifterne). Håndskrifttiden inddeles i: hofperioden (1550–1600), afsluttet med Vedel – den landadelige overlevering 1600–1650, kulminerende med *Tragica* – den senadelige og borgerlige overlevering (1650–1700), afsluttet med *Syv*. Oversigten over visernes ældste forekomst foranlediger Sønderholm til at gøre opmærksom på, »at enkelte viser, som traditionen anser for meget gamle, er unge i overleveringen« (401), men overlader til andre at drage konsekvenserne. Han har pietetssans nok til ikke udtrykkeligt at pege på DgF 288, Torbens datter!

Efter Rossels oversigt over bondevisebøgerne slutter registerbindet med en række håndskrift-fotografier: skønsomt udvalgt efter repræsentativitet og kuriositet. Af Vedel-håndskrifterne således Rentzell, pag. 38v med Vedels notation af melodien til DgF 329Ba Oluf Strangesøns dystridt, den ældste danske folkevise-melodi, og af samme håndskrift pag. 95v med formodentlig omfangsberegning til hundredvisebogen.

DgF XII afslutter et udgivelsesprojekt, der i sig selv er en forskningsindsats af fire generationers videnskabsmænd. Men man har ikke

arbejdet sig dybt ind i registerbindet, før man oplever det som optakt. Viseforskningen har et langt åndedræt, og det forekommer ikke anm. ubetimeligt at mindes de ord af Hustvedt fra 1930, hvormed DgFs sidste hovedudgiver i 1956 sammenfattede forskningens fremtidige opgaver: »the threshing is only well begun«.

Redaktionen har fundet det selvfølgelig at markere udgivelsen af DgF XI-XII i juni 1976 med udførlige anmeldelser af disse længe ventede bind. Her skriver adjunkt Jørgen Lorenzen om registeret til I-X, mens der for melodibindets vedkommende er truffet aftale med professor Bertrand H. Bronson, Berkeley, udgiveren af monumentalværket *The Traditional Tunes of the Child Ballads*, hvis bidrag vil følge i næste årgang. Der er ydet bidrag til trykning af disse anmeldelser af Svend Grundtvigs og Axel Olriks legat.

Bibliografisk tager bind XII sig således ud:

Danmarks gamle Folkeviser. XII: Registerbind til I-X. Old Popular Ballads of Denmark: Index Volume. Nøgler, Navne, Kilder. Efter forarbejder især af Ellen og Hakon Grüner-Nielsen samt af Dansk Folkemindesamling og under ledelse af Erik Dal udarbejdet af Sven H. Rossel, Rikard Hornby, Erik Sønderholm. UJDS. Akademisk Forlag, Kbhv. 1976. 480 s. Pris 750 kr. + moms (bd. XI og XII).

Dispositionen, som afspejles ved marginale rasterfelter med løbenumre, er flg.: A: Nøgler af Sven H. Rossel (Titler, Førsteliner, Omkvæd, Konkordanser), s. 17. B: Navne af Rikard Hornby (Personnavne, Religiøse navne, Stednavne) s. 113. C: Kilder 1 af Sven H. Rossel (Tryk: Flyveblade, Visesamlinger, Andre tryk – Traditionsoptegnelser: Optegnere, Meddelere, Indsendere, Anonyme optegnere, Anonyme indsendere) s. 209. D: Kilder 2 af Erik Sønderholm (Adelsviscebøger m. m., Bondevisebøger m. m., 58 Illustrationer) s. 297. Register til D s. 471. Rettelser til I-X s. 477. – Engelsk oversættelse af Erik Dals forord og af afsnitsindledninger.